

SIRATNIVALÓ SZÉKELY.

I.

Ott feküdtek egy lankában egész éjjel. Forró testükből erő és élet áradott az idegen földbe. Tizenketten gyermek-honvédok alkottak egy rajt, s egymást védték s szerették, mint egy kóborló nomád-család. A tizedes rajvezér is, maga Birtalan Gáspár, huszonegy esztendő volt csupán; kiváltképen eleven, jelre és szóra lobbanó, széplelkű székely, tömött, kerek teste remek végesvégig.

Mindegyik érzések tengerén időzött.

A tavasz jutalmi lengtek, a holdvilág igaz nyugalma áradt.

Birtalannak balján Jóska feküdt, aki egyszer marok-földet vágott, azt morzsolgatta, erejét szagolta s megbecsülte:

— Olyan búza lenne benne, mint egy templomi ének.

Szomszédja, Domokos, megfogta a gondolatot, hamar végigfutott rajta s egy aggódó tudós ábrázatával szólt:

— Te, hány ember él a világon?

A társak lesték a megfejtést.

— Hát honnét tudjam ilyen hirtelen?! — védekezett Jóska.

— Vess hezsa, mégis!

— Vagyon vaj ezörmillió — vágta ki s nem fűzte hozzá, hogy „van azért esz nálam is“, hanem várakozott elégedetten.

Birtalan Gáspár csillagját tapogatta s érezve, hogy tudományban is vezérkednie kell, kurtán ítélte:

— Vak mondja meg a csillagok számát.

— Nohát, tudd jobban! — lesett arra Jóska.

Birtalan megadta székelyül a választ:

— Hát hogy pontos legyenek: számtalan millió vagyon.

Értelmes mondásnak tűnt fel mindnyájuk előtt. S mialatt töprengtek rajta, egy golyó fejük felett elzibzent, mintha az ördög száraz levelet pattintana.

Ébredő gyökerek józamatata szállt.

Birtalan nem foghatta fel, hogy minek tudakolja Domokos az emberek számát.

— S osztán mért kérdetted? — mondta.

— Csak úgy, mert gondoltam valamit.

— De mégis!

— Hát eléadom, ügyelj ide: Azt mondja Jóska, hogy micsoda búza lenne ebben a földben! Erre egyszerre képzelés támadott bennem: ha minden ember, ki csak szuszog a világon, egy-egy terű-búzát venne a vállára s azt egy vezényszóra elkezdené vetni... olyan világban szeretnék én élni!

A gyönyörű gondolatba belémerültek. Birtalan kivált meggyúlt

arcával időzött rajta.

— Biza, biza... Ha én király volnék, megtétném, eszem azon járna s nem az ilyen mocsok háborún...

— Hol a rajparancsnok? — jött a hírvivő szuszogva sűrűn.

— Itt van, ahol én — jelentkezett Birtalan Gáspár.

— Támadás — reggel ötökör — győzni kell, vagy meghalni — — kapitány úr rendeli.

— A kettőt együtt nem lehetne-é?! — ütötte el Domokos.

Immár félöt lett. Fojtott morajlás és láz terjedt a vonalon.

Birtalan Gáspár nyugodt, komoly arccal rendelkezett:

— Osztán miattunk hiány ne legyen! Nem vagyunk alábbvalók másnál, nem félünk, de egykönnyen nem halunk meg.

— Nem kéne — osztotta Jóska.

Arcájukra se pír, se haloványság nem futott, csak nyugodt lett, mintha onnét kéne a szilárd erőt lemintázni.

Ahogy feküdtek s fejük mellett előrenyúlt a puska, a lelkek az erdélyi földig átívelték a nagyhatárt, emlékező és áradó szívük kínozza, erős élet melegét lehették.

— A sok csillag eleven s hazasüt — tüneezett Domokos.

— Mióta a világ, örökké hullnak s mégsem fogynak...

Birtalan nyakbavette a fegyvert.

— Legyetek nyugton, megvagyázom magamot.

— Ne bolondkodj, Gazsi!

— Nocsak, jó tudni a járást.

— Nem eresztünk! — marasztották.

— Hiszen értetek megyek, sok kolontos, hogy kinézzem a jobbik utat, nehogy érjen semmi veszedelem.

Boldogan s örömmel, mint egy apa, négykézláb előre vergődött valami harminc lépést, ott megállapodott, mindenfelé vigyázkodott.

Feszülten lesték minden mozdulatát Birtalannak.

A telihold hengeredett, néhány vékony felhőhöz ért, amelyen a rongyos csipkéslepedő, azokat jámborul legázolta s ahogy lehetett, világított.

— Levette a sapkáját — mondta egyszer Jóska.

— Le, s valamire akadt, matat a földön s odaadta magát annak egészén.

Fejét oldalt törte Birtalan, óvatlan örömeben tagolva, érzésben feredő hangon mondta vissza:

— Ibolyák — szedtem tizenkettőt — s aztán látszott, amint gondosan sipkájára tűzi.

Egyszerre az oroszok megzajdultak.

Birtalan Gáspár mozdulatlanul tartotta kezében a csákót, minden érzékével fürkészett.

— Most visszahozzuk — mondta magában, sipkáját keményen a fejébe nyomta, ekkor alig kétszáz lépésről megbődült egy orosz aknavető s mintha az ég szakadna le, a föld megrendült, a levegőég robbant s a holdvilágon egy emberi alak kalimpálva repült s a raj előtt földre suppan.

A rajvezért visszavetette a légnyomás, mint a falevelet.

Az oroszok vonala tüzet vetett.

Társai minden veszélyben Birtalanhoz csúsztak s dermedten nézték: egész fejét elöntötte a bugyogó vér és hörgött. Kicsi ruhákkal arcáját

törülni kezdtek s jajgattak örömben, hogy ép volt az egészen, fülit bédugták, orrát szintén gyámoltalanul, hogy a vérét visszatartsák.

— Előre!! — ordított rekedten valaki.

Egy őrmester volt, arca feldúlt, rumtól és halálígérettől részeg, pisztolyát rázta, mint a bolond.

— Előre!! — ordított ismét.

Birtalan Gáspár előre intett a kezével, elborult hű szemeivel nézte a testvéreket, újra intett s elakadozva biztatta őket:

— Mennyetek...!

Végtelen szeretettel csüngtek rajta s érezték, hogy a harcnál nehezebb itthagyni őt.

Újra ismételte Birtalan:

— Mennyetek! — s könyörgő hangon valahogy utánamondta: —

De meg ne haljatok.

Eszetlen zajban állt már a két vonal.

Könnyezve otthagyták a rajvezért, előrementek s elvesztek a pokoli zajban s a hajnali derengésben.

Heten örökre.

Birtalan Gáspár kínlódva ott feküdt az idegen földön, amin bajosan lesz már olyan búza, mint a templomi ének. Barna szeme elborult, a nagyvilágból csak a tizenkét ibolyára emlékezett haloványan, értelme is megbomlott, ereje se volt már, pedig csak azt szerette volna mondani:

— Hol vattok ibolyák, gyenge virágjaim?!

Széjjelhulltak, elfoszlottak, ég s föld között nyugosznak, úgy, miképen a zsenge, drága raj.

II.

— Mit tegyünk véle? — kerülgette reggel két elijedt szanitéc.

Tavaszi áradás vizével véres arcát tisztára mosták, s előbb csak futtában, de később, mint a bolhát, úgy keresték rajta a vérző sebet.

Tanácsztalanul összenéztek felette.

— Mi bajod van, testvér? — kérdezte végre az egyik s megmozgatta jól.

A legény egy arasznyira felemelkedett, szeme, mint vészbe jutott csillag fénye, isteni erejében megszépülve tágranyílt, akkor a feje egybesűrített ezer mozdulattal megrándult, visszakoppant a földre s vére két fülén újra kibuggyant.

Erőset lélekezett, ép két karjával, mintha az áldott napfényt gyűjtené a feje köré, úgy tett.

A két ember jószággal teli szánakozott s érzésben megindult, látva, hogy milyen szépen harcol az életért ez a gyermek-székel.

S mit tehettek volna vele?! Fejét keresztül-kasul békötözték s egy sereg kötőszerral s emberséggel tovább kutatták az eseteket.

Még délután is ott feküdt Birtalan Gáspár a rügyező bokor alatt. Gyötrődő, lázas testén a föld hívős ereje s a nap melege elvegyült.

Estefelé egy cseppet feleszmélt benne az élet. A bokor ágait megtapogatta, felült, erőt feszítve gondolkozni akart, de feje vízszintesen egyre rázkódott, mintha tiltakozna a harmonikus élet ellen.

Nem tudta, hol van; az egész világból nem pattant egy világító szikra, értelmes ereje csak annyi, mintha szédületes zagyvaság között

zsongana egy megterhelt kicsi méh, vagy mintha követ akarna emelni egy virágcsira, hogy világosságra törjön.

Távolról sem tudta volna megkérdezni önmagától:

— Van-é édesanyám?!!

— Kedvesem szeme vajjon milyen vala?!

Szörnyűség látni a halál víziójában a tökéletes káoszt.

Szép feje, mit hús esztendeig büszkén hordott a felnevelő földön, most rongyokba csavarva, mint a lónak törött lába és táncol, a szabályozó férfiert megcsúfolja s táncol.

Szegény Birtalan Gáspár!

Napnyugtakor egy rosszuljárt tábori konyha jött errefelé. Egy srappell-darab a menázsit kihörpintette a kondérból s most, mintha temetnék, úgy vitték hátra azon.

A kocsis feje lógott, nagyokat botlott az álom után.

Lehetetlen helyzetben, se nem ülve, se nem állva, még egy sebesült katona volt rajta. Meglőtt lábát lehetőleg lógatta volna, hogy ne verődjék a szekér oldalához. Száját a fájdalom miatt hol nyitotta, hol szorította s így szekeredett.

A bokornál észrevette Birtalan Gáspárt s kiabálni kezdett a kocsis felé:

— Állj meg, komám, fejit igen rázza valaki tova.

Megálltak. A kocsis odament a legényhez.

— Jere, ülj fel, ahogy tudsz.

Nem lehetett értekezni véle. Csak hű szeme esdekelt, fejét rázta.

— Jere, valami doktornak a szagát legalább megkeressük.

Kartón fogta, nehezen felállította, a szekérhez vezette. A löttlábú húzta, maga taszította s addig, hogy valahogy elhelyezték.

A rossz kondéron félig élve megült Birtalan Gáspár. De furcsa látvány volt erősen: háta vérben kevert sárral meszelve, csillagjai szárnytörötten, zubbonya rongyszédő zsidónak ajánlva. Két kezével ösztönösen fogózkodott, feje fehéren lógott s hanykolódott, mintha szüntelen vihar süttőköt térengetne.

Kacagni is lehetett volna rajta, eget s földet átjáró keservvel.

Már mentek volna, de a két öszvér csak a sárt tapodta helyben, mert álltában elsüllyedt a szekér. A jóféle galíciai sár megfogta s meg se mozdult.

A hajtó elnézett fel az égre.

— Úristen, tiszítsd ki!

A löttlábú ijesztő szemekkel röhögött, mint a bolond.

Birtalan az eredményt rázta ki fejével.

Így álltak egy darabig.

Aztán egy mérges lendülettel leszökött a kocsis, a szekér oldalához lépett s olyan arccal, mintha ordítaná, azt mondta szépen Birtalannak:

— Jere, szállj le!

A másik előtt is megismételte:

— Jere, szállj le!

Leszedte őket s hátul odaállította a szekérhez s rájuk parancsolt:

— Osztán taszítsátok, mert úgy itthagylak mindenestől, amilyent nem látott a három isten együtt!

Maga megtöltötte fegyverét, csövét az öszvér fülihez dugta, lábát szétvetette, kommandirozott s lőtt:

— Ta—szítsd!

A szekér recsenve kirándult, a két sebesült a sárba dőlt.

— Tisztára játék — kacagott savanyún a hajtó, biztos helyre állította szekerét s visszajött. Nézte a „heverőket“, a kín s nyomorúság láttán egy cseppet tünedezett, aztán csákóját a szemére rántotta s kezdte támasztani őket. Közben elszólta magát:

— Ha így menyen, maholnap szoptatós dajka leszek...

Felrakta megint mind a kettőt s megindultak.

Setétedni kezdett.

Hátuk megett egy égő falú képében Ferenc József pásztorzüze lobogott.

III.

Itt a Kárpátok józanító szele immár otthonosan mozgott. Ilyen éghajlat alatt lehet csak töredelmes nagyépentekeket ülni.

A falú gyümölcstelenség menhelye. Lakói jámborak s alamuszik, mintha régtől fogva búcsút járnának, melybe immár beléuntak s ezt mégse mernék mondani.

Csontig hatoló félhomály itt az alkonyat, mibe a szegénység, a bagoly s a pislákoló lámpa illik csupán belé.

Az iskola előtt néhány vézna gyermek áll s bámulja a kapura kifestett nagy „Veres Kereszt“-et. Most nem ők ütnek lármát a vedlett falakon belül, hanem a sebesültek feküsznek minden zúgban. Van valami másfél száz benne, egymást érik s váltogatják sűrűn Dienstreglama nélkül is.

Mind a két teremben a halál tanít s a bibliai tíz csapást egészíti. Jobbján Krisztus vígasztal, balján a Semmibe-hullásra csábít a sárga Buddha.

Közben az „abc“ szelleme tikkad a betegszagban, a számológép leogyva nyugszik a sarokban s mint üde lelkek virágját, vér-dér üti. Egy időtlen szekrényben a földgömbre borult az állatsereg, hátát a való világnak vetette valahány, mert a melléje rakott orvosságok szagát békától elefántig egyik sem állhatja.

S mindennél a jelenidőhöz még illőbb keret a padlásszoba, hová a szükség szintén rakott egy csomó ágyat.

— Ez a legjobb hely — szól ittjártában egy hosszú cseh orvos. Szerinte Birtalan Gáspár „speciálisan“ olyan példa, akit, ha itt nem volna, úgylis ide kéne hozni.

Maga a beteg nézetet nem oszt, hanem csak fekszik réveteg szemekkel s két okból is didereg. Ágya a padlás közepetáján van. Otthon az ódon bölcső fekszik ilyen helyen, amikor az asszony immár nyolc hónapja áldott.

Egy-egy percben, de ritkán, az élet rendje már dereng előtte, de úgy elronták szép fejét, hogy önsorsa előtt még tudatlan. S hát még az mikor jön el, mikor magához való szót talál s mondja:

— Hiába kereültem, mint szántás után a pating.

Nem számos az se neki, hogy megvetkezett a fedélzet s az Isten állandó áldásai, mint világoosság, szél és eső, módjával behullnak ide.

De vezérlő ösztöne láthatólag illő kedvesnek tartja, hogy a napfény az ő feje felül oszlik el megható igazsággal.

A tavasz friss ereje beszorult, az éjszaka egy félórával előrejött ide.

Szinté érezni a súlyos csendben, milyen szépen gyógyul a sok erős legény, miközben a csillagok a házfedélre hullnak s a hold a likas zsin-delyek között darabokra törik.

A halál bölcs tanítása közben a Birtalan Gáspár arcát a vízió csodás ereje szépre veri.

Simó Anna, az ápoló-leány, ágya szélén ül, a legény mosolygó arcán nyugszik a szeme örömet lelve, mialatt fehér ruhája megvilágítja vezeklő szőke testét s úgy látszik, mint egy kivirágzott almafa-oltovány.

Minden éjjel mellette virjaszt, homlokát símogatja, épülését lesi s csak a jósága beszél: Vére nem zuhog már, hanem a lélek tisztítótüzeiben megadással nyugszik. Viharzó útja a háromszéki háztól, az apácák szelid-szép szemétől hosszú és rettentő volt.

Vére a polgári áldást fékezetlenül letarolta. Minden társadalmi osztályt végighordott bűnhányó testén s aztán kétségbeesve s a jóság határ-talan vágyával menekült a vezeklésbe. A mellére vett piros kereszt az tűzött vér utolsó állomása lett.

Szürke, nagy szeméből egy viharzó sors regénye hullt ebben a fél-temetőben.

— A hűség meggyógyít — mondta és betakarta a legény szép mellét. Odasímult temérdek jósággal s úgy érezte, mintha végre az élet tiszta forrása mellett ülne.

A vér pazar játéka után a lélek e legényen át mégis visszaszállt a fajhoz, honnét kibomlott.

Most egymást gyógyíftják a testvériség melegével.

Mintha az élet egészsége egyszerre záporban hullna, különös tűzben mosolyog a legény. Két kezét az Anna ölébe teszi s egészen tisztán kérdi:

— Megöntözted-é szépen?

— Mit, édes-lelkem?

— A tizenkét ibolyát, amit elültettem...

A látomásban szinte csodamódon véle él a leány.

— Nyugodjál csendben, megöntöztem kétszer is.

— Megfogantak, úgy-é? — vizionált tovább Birtalan Gáspár.

— Nyiladoznak, nyugodjál csendben.

Érzésben elmerültek, csak a legényt vont a titkos erő.

Kínlódni kezdett szörnyen.

Egyszer felült, reszketett, kezeit védőleg teregette.

— Jaj, jönnek s letipodják az ibolyát, az ibolyát...!

— Feküdj le szépen, ne félj drága lelkem, megvédem én a mi virágos kertünket.

De nem lehetett csendesíteni Birtalan Gáspárt. Erőszakkal a földre lépett, hasrafeküdt, karjait előrenyujtotta, mintha fegyver volna benne s úgy csúszott meglapulva.

— Mennyi muszka! Előre! Jertek, Domokos, védjük az ibolyánkat!

Sokan felültek az ágyban. A sarokban pislogott egy gyertya, valami csepp fényt ide is vetett. Így nézték a beteg különös, megindító harcát. Valami ismeretlen, félelmetes szépség megszállta valamennyit, csak néz-ték s nem merték megzavarni.

Simó Anna sápadtan ült az ágyon, a legény babonás harca rázza testét.

— Elhagytok mind, úgy-é mind...! Megvédem magam, én, én... ó, a gránát!! — s egy mozdulattal, kiszakadt sírással elhanyatlott s már nem tudta kimondani, hogy a tizenkét ibolyát kitepte a gránát.

Anna hozzáróhant, melléje térdelt, fejét ráejtette s zokogni kezdett. És hallatszott, hogy néhány sebesült legény is csendesen sírni kezd a rozoga ágyban, az összetörött kárpáti hold alatt.

*

Éjfélkor, a legény ágyán, fojtogató füstre riadt Simó Anna.

A kábulatból ébredve, egy pillanatig mintha a csendben szálló füstben megdermedne szép feje, aztán gondolkozni próbált.

Birtalan Gáspár a vízió gyötrelme után az álmokon túl aludt, csak szíve virjasztott benne csendben, — hát mit védjen ő a tizenkét ibolya után immár?!

Gyült a füst s valahol mintha tűz ropogna.

Anna felugrott, a gyertya felé rohant.

— Tűz van! Tűz van! — ordította rémulve, megbotlott s estében kioltotta a gyertyát. — Menekülni! Menekülni! — kiáltotta, tovább botlott s végre megragadta a gyertyát.

Most döbrent rá, hogy nem ég a gyertya, pedig a lángja mellett akarta megmenteni Birtalan Gáspárt. Vagy mit akart? Hiszen azt nem is lehetne, őt tartani kell, vinni kell...

— Gazsi! Gazsi! — ordította és vergődött a setétben vissza.

A szapora füst egyszerre megelevenedett.

Roncsolt taggal és vérző sebbel menekülésre feszítette kiki életerejét.

Egy lángsugár felcsapott a ház falán.

Anna a holtgyertyát elvetette, a legény nevét kiáltotta folyton a szája, de minden lépésnél letapodtak, visszalökték.

Birtalan Gáspár, mint egy áldott gyermek, úgy feküdt a fedél mellett.

Újra felcsapott a láng.

— Gazsi! Gazsi! — kiáltotta Anna, eltaposták, felkelt, tovább küzdött, egyszer odaomlott az ágyra, rázza a legényt, hallatlan erővel derékon ragadta, vitte a lejárát felé, vonta, hurcolta és viharzott minden szörnyű veszély között a gondolata, hogy most megmenti Gazsit, benne önmagát s a világot.

Ahogy levonszolta a legényt, az égő ház világánál, fuldokló örömben, az arcába nézett — félelmetesen felsikoltott és a földre esett:

Egy félhalott zsidót mentett meg.

Testét megrázta a rettentő fájdalom, mint egy őrült, nekiugrott a tűznek, hogy visszamenjen Birtalan Gáspárért.

Két orvos lefogta.

Lángokban állott már úgyis az iskola-kórház.

Szörnyű sors!

Jóreggel tizenketten lötték agyon az orosz diákot, aki felgyújtotta a házat.

Az üszkök között éppen ekkor találták meg a Birtalan Gáspár szépen gondozott bicskáját.

Simó Anna pedig tébolyodottan ült a ház helyén. Előbb a bicskát

kérte, de azt se adták neki. Aztán marokra ragadta a sok holtstzenet s azokkal a mellére vett piros keresztet festegette feketére.

Ez alatt nyugszik az ő szíve, Birtalan Gáspár teljes magában és a tizenkét ibolya. Az a végzetes virágoskert, amit a legény vízióban meglátott az este.

Üszkön ülve védi most Simó Anna, s még sírni se tud, se ő, se más, pedig az Isten, ki a derült égből lenyújtja most a kezét s megmossa azt a ház kormában, jól láthatja, hogy siratnivaló a székely.

(New-York, 1925 október.)

Tamási Áron.

ÖRÖK TALÁLKOZÁSOK.

Csendes papyrusokról nézel álmadozva,
Te vagy a rajz, a nagy zafir szemek.
Elmult életek vándora én is, s most
Találkoztam veled.

Emlékszem még távol rémlő vizekre,
Zúgásokra, mint a Nilus-moraj.
Barnán, aranylón állt a lány a parton,
A szfinx. Te, ez a haj.

Sodort tovább a szél a mongol pusztán,
De megjöttem és felismertelek.
Elárult a mosoly, az ajk, e vésett
Bús hieroglif-jegyek.

S az évezred pár órát ad pihenni,
Vad ciklonon kis tűnő tűnemény,
És majd ellobban egy őszvégi éjbe
A láng az ég ivén.

És újra messze. Külön, magános sirgödörbe,
Te arccal keletnek, az a hazád,
És én távol lekötözve, s kiáltom
Prometheus jáját.

Mészáros Sándor.